Ой, терен-дерево — ти світова гіркото, ти колюче терня, чом під тобою росте будяччя і полин?

Сидить під тим деревом Вовчиця — ясирна до смерті робітниця і робить своїй рідній дочці водномить аж три пильні роботи: пасе очима великі табуни, руками пряде чесаний кужіль і колише ногами в колисці косооку дитину.

Розбредаються пелехаті бики-корови, вигулюють тонконогі гривасті жеребці-кобили, посуваються хмарами вівці-отари — пасеться гладке багатство. Пальці смикають мичку, і фуркає веретено — прядеться тонка краса.

Ноги торкають колиску — гойдається сльоза.

Так іде день, і так заходить вечір. Вилежуються, сито спочиваючи, табуни, засинає плекане дитя, а Вовчиця пряде при зорях і при місяці. І так настає новий будень, бо вона не знає ні неділі, ні свят. Не зрадила і не зганьбила своєї віри і роду, та в тяжкій неволі погубила свої свята й неділі, а ворожа віра проклята, неділі й свята чужі, бусурманські.

Вона сива, стара, плеската — самі жили й кості, тому и ім’я і звання — Вовчиця.

її голова не покрита навіть ганчір’ям. Коси посіклися і вилізли, а які не випріли, збилися у тверді ковтуни, і в них плодиться мушка.

Її очі запали. Витік і зник блиск радості й щастя. Її очі — темні вирла.

А її груди присохли і сховалися в ребра.

Її губи потріскались, у ранах. Її руки як залізні. А її ноги як вирване з землі коріння. У струпах.

Вона без сорочки. На плечах дрантя без рукавів. А замість спідниці — латаний мішок.

Над терен-деревом, над нею високе блакитне небо, палюче сонце, а долом суха земля.

Вовчиця пасе, пряде, колише. А їсти їй — у черепку, як собаці.

Вона біжить, завертав табуни. Вертається і веде нитку і, ведучи нитку, ворушить зраненими губами:

— Люлі, люлі, татарчатко, а по доньці онучатко.

Пече сонце, і тріскається земля — у чорному небі чорне сонце над чорною землею. Чужина.

Вовчиця не бачить табунів. Їй у руці зупиняється веретено, але вона ще торка ногами колиску:

— Люлі-люлі…

І тоді її вуха вловлюють шелест. То вітер. Вона перестає колисати колиску і наслухає.

Вітер іде горою. Він іде низом. Він іде в чорному небі під чорним сонцем і стелиться чорною землею. Цей вітер з ще дальших лісів. Віявся-віявся і знайшов її.

— Повівай, повівай мені…— каже йому, а чи їй здається, що каже це, звертаючись до нього. Він шелестить, завіває у вуха, в очі, в ніс, у губи

— вітер влітає їй у душу і ширяє у грудях. Він пахне і бентежить. Сипле вишневим цвітом і гойдає дніпровою хвилею. Цвіте барвінком і шерхотить колоссям. Дихає дібровою і дзвонить листям. Він сипле, гойдає, цвіте, шерхотить, дихає і видзвонює. Їй як розвиднилось, і вона побачила всі дерева й кущі, які тільки знала: тополі, ясени, дуби, липи, черешні, яблуні, груші, а черемуха й калина махають своїми мітлами просто в лице, і дика шипшина приліплює їй до губів свої пелюстки. Вона побачила всі лісові, польові, лугові й городні квіти: дзвіночки, конвалії, волошки, горицвіт, зозулині черевички, жоржини, а м’ята і лепеха просто забивають дух. І все ж вона не тільки бачить, а й чує, як спалахнула, переливається і тремтить роса на стиглому колоску. Вовчиця відімкнула свою душу: до неї і під чорне небо з чорним сонцем на чорну землю прийшли потуга і краса її роду, і вона впустила їх собі в душу.

Обернувшись очима до вітру, дивилася на вітер і бачила себе у вітрі дитиною, дівчиною, молодицею.

...Дріботить, вистрибує серед високої трави на галявині. Де ступить, з-під ноги порскав ромен, куди кине оком, там з’явиться деревій, або кривавник. Вона біжить, дивується і кричить:

— Дивіться! Дивіться! — Так начеб ніхто, крім неї, не помічав і не бачив зілля, а їй дуже хочеться, щоб це бачили небо, сонце і люди.

...Край городу під вербою над річкою вона заплітає косу. Її коси довші, густіші й розкішніші, ніж плакуче вербове віття, крізь яке не пробивається жоден промінь. Вона заплітається, а він дивиться на неї з коня. Він кивнув і моргнув їй. Вона скрикнула, засоромилась, а коли взяв її за руку, не пручалася. Річка тече повна молока й меду, а береги гомонять колоссям. Вона закинула косу за плече, взяла коня за поводи і веде під ясними зорями.

Він був козак, вона — його наречена. Трубить похід, не плаче і не жалкується: виводить молода вороного, вкривав хустиною сідло і подає праведну зброю за честь — на славу свому родові і в розправу над ворогом.

Він накриває її курявою, і вона чує з куряви його клич:

— Я в піхви шаблю не ховаю!

Вони кохались — він гнав у похід, а вона стояла на могилі, ламаючи руки, їй на губах пахне його палкий поцілунок. Терпнуть з одинокості її палкі груди. Вона не встигла ні побути з ним, ні наобійматися: западала ворохобна розлука. Кров заливає голову, а серце вистукує: живий чи убитий? Дні заходять в ночі, ночі заходять в дні — не світить сонце, не сяють зорі, пропав місяць. Вона виходить на могилу, стоїть, жде — не видно, не чути. Він прилітав, як вихор. Шапка набакир, чорний вус висівається... Вона кидалась до нього, розпростерши руки. Він зіскакував з коня і ставив її до себе, торкався пальцями її кіс. Вона дивилася на нього й доростала до його очей. Він брав її під свою кирею — ховав од людей своє щастя. Вони йшли, і трава була вища них. Він її цілував, вона приростала до нього, і їй в очі перекидалося небо зі всіма ясними зорями і молодим місяцем, а земля була килимами. Так вони кохались і так стали чоловіком і жінкою.

І вона народжувала сина, дочку... не так боялася, побиваючись за ним, як бідкалася за дітьми й тому допоминалася в нього, чому він не встає з коня, а все у похід і в похід, навіщо це життя між війнами? А він відказував: хіба не знаєш? Наші річки течуть молоком і медом, наші береги гомонять колоссям — захід і схід ідуть на нас, південь і північ нам не дають спокою. Ми підіпремо землю своїми головами, а не підіпрем — земля упаде і ми пропадем. Вона чула, як земля стогнала, дрижала і хиталася: насувало панство. Вона з дітьми, одне на руках, а друге держиться їй за спідницю, проводила його, свого мужа, в похід. Вони схопили і повезли його в свою столицю.

Вовчиця дивиться на вітер і бачить у вітрі: її чоловік забитий у кайдани, а на вогні шкварчить котел — мідний бак. Її чоловіка кидають у котел, у той мідний бачище, що аж шкварчить, і вона каже:

— Він не вмер: він перейшов у вогонь.

Вітер несе ці-слова, а вона каже:

— Він перейшов у вогонь, а я живу вдовою.

Вовчиця не опускає голови, і світ пильно заглядає їй у темні вирла. Вона розмовляє зі всім світом: виховувала сина і наставляла брати у голови сідло, а в боки стремена; виховувала дочку: наставляла вставати з зіроньками, саджати м’яту — пам’ять про батька-матір, садити барвінок — пам’ять про увесь рід. І великий світ озивався до неї терен-деревом.

Виріс син, збирає його в похід і просить не забувати про родину, остерігатися вогнів, звірів і бурхливої води, а він відказує: вогні, звірі і води його знають, іде — вогні гаснуть, звірі кидаються урозтіч, а води тихнуть, бо за ним стоїть рідня — вся Україна. Вона подає йому праведну зброю, а сестра-малоліток дарує вишиту хустинку і просить, щоб брат не гаявся, щоб не відстав од війська.

Вовчиця ловить губами вітер. Вітер гоїть їй рани. І вона бачить у вітрі: її син забитий у кайдани, його скидають ребром на гострий гак. І вона каже:

— А він не вмер: він перейшов у слово.

Вітер бере, підхоплює її мову, а вона каже:

— Ні дід, ні батько, ні чоловік, ні син — ніхто з них не вмер і не пропав: всі перейшли у вогонь і в слово. Я гріюся, але мене й пече.

Від її мови всихає і тріщить терен-дерево.

— Вони всі перейшли у вогонь, у слово, а я ніяк не можу перейти в землю,— вишептала й замовкла. Хоче ловити губами вітер, а вітру нема, утих.

Палить і сліпить сонце.

Їй байдужі табуни, кужіль, навіть колиска. Що їй згадувати? Недолю, сум?

Нема ні вітру, ні хвилі.

Вона журно гойднулася. Згадка й думки киплять їй у серці, згадки й думки гудуть їй у голові і похитують нею. Вона все погойдується. Її кістки тарахкотять, як каміння: жива, ще живе, ще не вмерла...

Вовчиця ледве дихає. В грудях пече. Це пече страшне і грішне життя. Воно стало їй давким і гірким подихом. Вовчиця дихає — творить зі свого дихання вітер. Вона хукає на ізбезумілий світ.

...Якось жила, дочка росла, росла і виросла. Жали ниву. Виорали мислями, сльозами засіяли. Вродила. Жнуть. Вона пішла винести обід, а дочка із серпом. В неї дочка завзята і жвава. Змалечку, піддівчам схотіла заквітчатися, різала в неділю барвінок і Відрізала собі мізинчика. Така не загається: жне пшеницю, а під ноги стелить собі сонце. Несе їй обід, квапиться, згадала відрізаний пальчик і усміхнулася, а поле куріє, димить. Орда наступила, зайняла її одиначку і відступає хмарою.

Пропадай, обіде: покинула горнята-близнюки і летить, летить — взяли татари дочку, нехай і її беруть і женуть.

Летіла і кричала.

Дочка почула. Оглянулась.

Кивнула-махнула білою ручкою з темної хмари і заголосила:

— Вернися, матінко, вернися, рідна: вже мене не віднімеш і сама загинеш. Не неси, матінко, свою сиву голову в чужу сторону,— та й здиміла у темній хмарі.

Вона впала й дерла під собою яму, закопувалася в землю. Тиждень лежала в полі, у ямі серед снопів і незжатої пшениці, але земля її ще не прийняла: підвелась, натеребила з колоска зерна, кинула до рота — життя, а смаку нема. Котуляла в роті зерно — сире життя без смаку й радості, аби котуляти. Так і приволоклася додому. Білі стіни не говорять, але стоять, чекають. Під вікнами пахнуть ружі, вікна дивляться і мовчать, але і квіти, і вікна чекають. Стала на порозі, взялась за клямку й увійшла в пустку — сама-самісінька, а вікна приймають сонце, білі стіни радіють, і скорботна матір божа держить на руках сина й дивиться на неї. Вона подивилась на матір божу й сказала:

— А ти не вища від мене. Я така, як і ти: я була щаслива, як носила їх на руках — сина й дочку. Чого ж ти журишся? Будемо жити удвох.

І вона почала жити — ввійшла у тяжку працю. Орала й копала, сіяла і садила, поливала й полола, косила й молотила… Мовчала і робила. До неї озивались своїми голосами поле, город і дерева. Річка в березі й сіно у лузі. Вертка дика повійка розтуляла до неї свої ніжні м’якорожеві вічка, а пишні блавати виходили до неї на стежку з золотої ризи. Усе їй щось гомоніло, усе їй щось казало, і вона гладила їм усім голови.

Восени, перед зимою, йшла на село, тяглася серединою й, зупинившись, гукала:

— Люди, хто має синів, беріть мій хліб і годуйте, нехай хлопці ростуть,— кланялась хатам направо.

Ступала далі, гукаючи:

— Люди, хто має дочок, беріть мої полотна, шийте придане,— і кланялась хатам наліво.

З її праці мали поживу не лише люди, а й птахи, худоба й звірі, це було її багатство і розкіш.

Швидко старіла й не лякалася буднів. А в свято не мала де подітися. Відчиняла скриню й розмовляла з чоловіковою, з синовою й доччиною сорочками, що залишила собі на пам’ять, інші роздала.

Казала чоловіковій:

— Але ж і груба! Чи я була лінива, чи не вміла золити і стелити те полотно на росі? — і гладила вишиту пазуху.

Чоловікова сорочка відказувала:

— Козацька.

Відкладала її й бралася за синову. Ще ніжніше гладила вишиті комір, пазуху й чохли. Вишиття відбивалося їй в очах чорними й червоними хрестиками.

— Теж груба.

Синова сорочка відказувала:

— Козацька.

Доччина була довга, рукави широкі. Вона розстелила її на столі. Гаптований синім барвінком поділ ледве торкався долівки, рукави з

червоними маками заслали стіл, а вузький, з дрібно вишитими братками комірець був посередині.

— Але й біла,— казала, не доторкаючись до сорочки руками.— Тонка і м’яка, як шовк.

Доччина сорочка їй нічого не відказувала. Вона дивилася на доччине придане, що затопило хвилею стіл і спадало зі столу — думка думку переганяла: на яких невольничих базарах, де, на яких нелюдських торгах, у які землі запродано її кровинку? Хто і як поганяє нею? Кому вона служить під нагаєм і бичем? Сльози капали, цюркотіли, розливалися ріками. Вона збирала їх у гаптований синім барвінком поділ. Вся сорочка була мокра, як випрана.

Найчорніші думки, найстрашніші передбачення хіба могли зрівнятися з тими муками і горем, що чекали її попереду.

І найсправедливіші материнські передчуття їй нічого не підказали. Не вгадала ні доччину долю, ні свою.

Живе — нікого й нічого не боїться: ні пана, ні ясиру, ні смерті.

Рівненько складає чоловікову, синову й доччину сорочки, зачиняє скриню — зачиняє своє свято, тоді ненароком глянула у вікно, а в полі біліє, з поля наступає, жене. Чи це гуси, чи це лебеді? Гусям пір’я обскубано, лебедям голови поскручувано — тепер гуси не літають, тепер лебеді не плавають. Здогадалася: татарва веде полон.

Нікуди не втікала — стара.

Її зайняли і погнали. Гнали полон з дітьми, гнали з дівчатами, а вона у третьому — серед жінок і бабунь. Догнали до Перекопу, стали кошем і взялися паювати: кому що впаде?

Вона впала низькому і кривоногому. Звідки їй було знати, що зятеві? Стидкий, бридкий, поганий! Хіба їй не однаково?

Горять вогні. Татарове обідають м’ясом з-під сідла, напиваються кумису. Низький, кривоногий узяв її попри коні на ремінь. Кінь побіг дорогою, а вона терниною. Оглянеться — кров заливає сліди, а чорний ворон залітає й іспиває її кров. Зять сидить у сідлі, держить на ремені тещу. Коли теща спіткнеться, смикне за ремінь і поставить на ноги.

Вона бігла на прив’язі, скакала по терню, пісок роз’їдав пальці, кров заливала сліди, а чорний ворон налітав і напивався її крові.

Стидкий, бридкий, поганий, в’їхав, гарцюючи, у свій багатий кам’яний двір, втягнув за собою її й загалакав:

— Вийди, любко, вийди, дружино,— я привів тобі до смерті робітницю!

Дружина почула. Вибігла боса, без пояса: так квапилась. А поглянула, що він привів стару, нездалу бабу, розсердилася й розсварилася:

— Навіщо це стерво? Було її не вести, було її там зарубати! — й хотіла йти.

Низький і кривоногий жовтозубо вишкірився і косооко моргнув, зупиняючи її, й сказав:

— А навіщо її рубати? Нехай пасе табуни, нехай пряде кужіль і колише дитину. Здужає.

Його дружина гнівно повела бровою і загадала старій три роботи:

— Будеш очима пасти табуни, руками прясти кужіль, а ногами колисати дитину,— і не дивилася на неї.— Ступай у хлів! — махнула лівою рукою — мізинного пальчика нема: дочка.

Мати впізнала дочку. А дочка не схотіла впізнати рідну матір.

Матері відняло мову — небо падало на землю, і земля провалювалась.

Вовчиця сидить, сидьма ціпеніючи. Вона вже й не дихає: їй несила дихати і творити вітер. Якби він сам дмухнув, якби він повіяв з-за Перекопу — далеких степів, з іще дальших лісів. Приліг, утих і не шелесне. Було змилосердився, війнув, вона підставила своє лице, свою душу і — нема.

Всередині їй визимніло, спустошіло, не чутно, чи у неї єсть серце.

І зараз, тепер вона вся була така визимніла, спустошена, як і тоді, коли її вперше загнали в хлів, як худобину. Їй понад усе хотілося вмерти. Лежала в смердючому хліві на гною і просила смерті. Смерть була злою, недоброю: не прийшла. А досвіток розпочав своє: уставай і хапай, тільки встигай — бере на плечі колиску з дитиною, бере в руки кужіль і жене табуни на пашу. Ступає голодна — глуха і німа, як нежива. А вигнала табуни, скинула з плечей колиску, дивиться — хлопчик! — і ожила. Воно лежить у сповитку і всміхається до неї чорними очима й пухлими губками. Вона всміхнулася йому, і він начеб упізнає її, поводить очками. Вона й не подумала, що дитя косооке, бере його на руки, носить і цілує. Наносилася, націлувалася, кладе в колиску і притьма за кужіль. Слинить пальці, смикає мичку й промовляє:

— Я мушу, я повинна його полюбити. Кого мені ще любити?

Веде довгу тонку нитку й благає:

— Боже, боже, дай мені силу полюбити його. Я не признаюся ні дочці — його матері, ні йому, нікому, хто я. Нехай вони вважають мене худобиною, нижче худобини, а я буду робити на них і любити їх. Я буду старатися, я витягнуся до останньої ниточки. Нехай я буду найпослідущою, нехай усі мене зневажають і обпльовують, тільки б вони були щасливі й багаті.

І щоб посиль ни ти себе, розкаюється:

— Прости, боже, мені, грішній, за те, що просила в тебе смерті. Дай, дай, боже, мені силу любити й забери від мене ненависть.

І бог начеб послухав її, зробив, як вона хотіла.

Зрідка, інколи бачить низького і кривого — пихатий! — і завжди чомусь відвертається від нього. Зрідка, інколи бачить дочку — м’які сап’янці, на руці діаманти-самоцвіти! — й низько опускає стару голову.

Дитину в неї відбирає німий кастрат-євнух. Не могла його любити. Віддавала йому сповиток і тремтіла: він грубо бере дитину, наче поліно, зло насмішкуючись з неї, нелюдськи, несамовито, як з раби, і уїдливим, ікластим, гіршим звірячого оскалом проганяє її геть, у хлів. Знесилена, зморена, вона падає на гній. Її губи шелестіли, вимолювали в бога, щоб дав сили любити і його, євнуха. Вона так цього хоче. Її губи шелестять, а серце стає каменем. І що вона довше молиться, стоячи у хліві на колінах і б’ючи у гній поклони, то її серце стає ще кам’яніше, ще твердіше. Бог міг змилосерджуватися, а її серце не хотіло. Вона стала робити ще дужче, ще тяжче і стала годити ще вірніше, ще завзятіше не тільки зятеві, дочці, а хлопчикові й поготів; не дозволяє впасти на нього й пилинці, леститься й до ненависного, гидотного євнуха, але він все одно відбирає від неї дитину, як поліно, і глумливим, глузливим поглядом, з тим же своїм звірячим оскалом супроводжує її до хліва.

Вона ж ще поривалася прихилити до нього свою душу, а не може, так начеб у ній самій сидить хтось дужчий, хтось могутніший, ніж вона — квола, вимучена, виснажена жінка, і поганяє нею, знедоленою і скапареною, в чужій чужині.

Вона не вгамовувалася: працює і горить. Ні зять, ні дочка не те що з нею не забалакають, вони й не дивляться в її бік: тягне, то й добре, а здохне, закопають, як гнилятину, та й по тому. А вона заганяє себе, недоїдає з черепка, відриваючи собі від рота, аби їх не об’їсти. Сам бог бачив: ніколи не думала про себе, тільки про них, щоб їх табуни плодилися й гладшали, щоб пряжа намотувалася на клубки, щоб хлопчик ріс і ставав на ноги.

Товклася, як у пеклі, робила для них рай і, погорджувана, зневажена, скривджена, покрадьки хрестилася, ревно на самоті вимолюючи зятеві й дочці здоров’я, довголіття, а внукові зросту, розуму й доброго серця.

У своїх палких думках бачила хлопчика підлітком, ставним, гарним парубком і, що гріха таїти, в думках одружувала його, сподіваючись уздріти правнуків.

Так минав час. Їй невтямки, що вона минається під терен-деревом. Вона вговтала, переконала, запевнила себе, що так і треба.

Займає табуни, жене табуни, несе на плечах колиску, несе в руках пряжу. Тяжко? Хіба первина?

І треба ж їй було оглянутися?

Повзе, підбігає, завертаючи табуни, і знову ледве переставляє ноги, а оглянулася і остовпіла: де не ступить — з її сліду росте будяк, куди не поверне своїми вирлами — там з’являється полин.

Її поставило правцем. Будяки ростуть, як в парнику. Який вилізає, який гіллячиться, який повниться і цвіте, а який розкущився, потріскує коробочками, вже розстеляє у вовні своє насіння, і всі повиставляли колючі голки. А сиві полини курять і димлять.

Вовчиця так і скочила під терен-дерево. Губи шпарко шепотять:

— Я нізащо не оглядатимусь, я нізащо не дивитимусь. Я буду пасти очима табуни, буду прясти і колисати дитину.

Так і вчинила, але не могла себе перемогти: будяки росли їй у голові й кололи серце, а гіркий дим полинів пхався у ніздрі, до рота.

Вовчиця затіпалась. Їй виламувало старі в’язи. Била пропасниця.

Куди подітися?

Де заховатися?

І тоді знову війнув свіжий вітер. Вона знову звернула до нього своє лице. Вітер віяв і обмиловував.

Вона про все забулася: дивилася на вітер, ловила його кожен повів і знову побачила у вітрі все своє життя. Промелькнувши мельком, її життя постало перед нею так яскраво, так чітко, начеб це діялося навіть не вчора, а діється нині, зараз.

Утих добрий, утих рідний вітер, і скінчилося її життя!

Вовчиця дихала — вона ще сама творила вітер, але нічого в ньому не бачила. Перед нею було темно. Над нею всихало терен-дерево. Вона боїться поворухнутися, а ще більше боїться оглянутися, кинути своїми

вирлами: де ступить — вимахнуть будяки, куди спрямує погляд — зародять полини.

Сидить, не дише: думає. Пустила добрий, далекий вітер собі в душу, а він з’єднався з її диханням. Чому ж її кидає то в жар, то в холод? Чому ж не дає дихнути? А в неї в душі щось робиться — її мучить і давить. Кричати, кликати на поміч? Кого?

Вовчиця глухо стогне, і цей стогін не спотворює її, навпаки, він начеб додає їй сили.

Вітер з рідної сторони з’єднався а її диханням — її дух озвався стогоном. Він озвався страшним стогоном, і страшний стогін здобувсь на мову.

Уста рознялись. Вона каже:

— Наші ніхто не вмирають, наші всі-всі переходять у вогонь, у слово — і живуть.

І коли вона де вимовила, знову повіяв вітер — молодий, дужий і свіжий. Бона підставила йому свої чорні голі груди.

Він віє, хоч і не проси.

І Вовчиця, прихиляючись перед ним, опустивши перед ним у ковтунах свою голову, запитує:

— Доню-доню, а в що ж перейшла ти? Потурчилася, побусурманилась для багатства великого, для лакомства нещасного… Дитино-доню! Твій чоловік заарканив тебе, він пригнав на аркані мене, а на кого закине зашморг і кого прижене твій син, мій внук, коли він виросте?! Ой, я нещасна, чи я при тямку? — Вона підхопилася і заламала

руки. Взяла дитину, колисала й обсипала її поцілунками. А по боках як не будяки, то полин.

— Я не боюся, я повириваю тебе, моє будяччя, я виполю тебе, мій полине! — заклялась.

— Люлі-люлі, татарчатко, а по дочці онучатко! Во дай табуни виздихали, бодай кужіль спопелів, бодай дитя скам’яніло!

Це учув німий кастрат, вірний євнух: він завжди назирає за нею, як тінь. Доніс — і вибігла дочка. Зла і сердита, як крива шабля. Розмахнулась, їй на руці зблиснули перстені-самоцвіти, і вона вдарила Вовчицю в лице.

Вовчиця й не скривилася. Дивиться на неї своїми вирлами й спокійно промовляє:

— Я тебе, доню, згодувала, але ні разу не зачепила й пальцем.

Дочка оступилась, стоїть і, не вірячи, раптом запитує:

— А по чому ти, чортице, здогадалася, що я твоя дочка? Ти не брешеш, шайтанко?

— Мізинчик — твій пальчик: ти зрізала його з барвінком.

Дочка перемінилася.

— Мамцю, матусю! — кинулася до неї. Обіймає, жаліє і просить: — Скидай з себе дрантя — я тебе одягну, я тебе озолочу: будемо панувати.

А Вовчиця відказує:

— Ліпше моє руб’я, ніж усе твоє багатство: я не хочу панувати, я хочу в рідну землю.

Дочка вволила її волю: дала коня.

І Вовчиця сказала коневі:

— Вези мене погибати...